

РЕЦЕНЗИЯ

**От проф. д-р Александра Димитрова-Милчева
на трудовете на д-р Павлина Димитрова Владкова
за доцент по антична археология**

На обявения конкурс в ДВ, бр.34 от 04.05.2010 г. за доцент за нуждите на Регионалния исторически музей във Велико Търново, обявен от НАИМ при БАН, се е явила само д-р Павлина Димитрова Владкова от РИМ Велико Търново.

Развитието на д-р Павлина Владкова като теренен изследовател и учен преминава изцяло в посочената културно-историческа институция.

Павлина Владкова е възпитаник на Великотърновския университет. През 1978 г. тя завършва специалност "история" и веднага е привлечена на работа като специалист археолог в Научноизследователския център към университета под научното ръководство на проф. Велизар Велков, а от 1980 г. и досега в Регионалния исторически музей Велико Търново, където повече от 15 г. завежда отдел "Археология". През периода 2008 – 2009 г. тя изпълнява длъжността "директор" на РИМ – Велико Търново.

През 2005 г. след великолепа защита на дисертация на тема "Технология, функции и типология на предметите от кост и рог в Долна Мизия и Тракия през I – IV в." тя получава научно-образователната степен "доктор". През 2006 г. е избрана за научен сътрудник I ст. Научноизследователската дейност на Владкова е посветена на античната археология в България и преди всичко на Великотърновския окръг. В периода на нашата многогодишна съвместна работа на българо-полските разкопки в Нове имах възможност да следя развитието ѝ на теренен изследовател и израстването на добре подготвен и прецизен археолог, отдаден на работата и умението да работи в колектив, с изключителна толерантност.

В резултат на дългогодишните разкопки, които тя ръководи в Нове, западно от западната крепостна стена, успя аргументирано да разграничи строителните периоди в проучвания от нея сектор.

Безспорно неин принос е идеята, че дунавският път не преминава южно от Нове, а в северна посока по високия бряг на реката. Откритите от нея три самостоятелни кули на брега на р. Дунав промениха вижданията за плановата система на Нове. С придобития теренен опит и знанията в разкопките на Нове тя разшири обхвата на своята дейност в проучването на Никополис ад Иструм. От 1985 г. Владкова е член на ръководния екип на трите мащабни проекта за изследването на града. Съвместната работа с английските археолози ѝ даде възможност да разшири обекта на своята дейност, да обогати знанията и опита си на терена, многократно да посещава археологически обекти във Великобритания, да работи в библиотеката на Британския музей и други изследователски центрове, да направи достойствие своите открития пред английски студенти. С многостранната си изследователска и публикационна дейност Владкова се утвърди като добре подготвен специалист в областта на римската провинциална археология, видимо от археологическите обекти, които проучва.

Разкопките на форума в Никополис ад Иструм, ръководени от П.Владкова, коренно промениха наложилото се в литературата твърдение за времето на изграждането му. Безшумно, без медийни сензации тя разкри най-ранния строителен период на римския град в началото на 2 в., което доведе до цялостна промяна на наложилата се за поече от половин век хронология. От това последва и предатиране на много от находките, произхождащи от ареала, в началото на 2 в.

Единственият от последните 20 години проект за консервационно-реставрационни работи в Никополис ад Иструм е разработен и спечелен от Владкова. Неговата реализация се осъществява с нейното активно участие и ангажираност.

Владкова се изявява и като добър преподавател. От няколко години тя ръководи практиката на студентите от специалност "Археология" във ВТУ "Св. Св. Кирил и Методий" в Никополис ад Иструм, води упражнения по римска археология, ръководи или рецензира бакалавърски и магистърски тези.

Списъкът на научните трудове на кандидатката съдържа ~~50~~ заглавия на статии и съобщения, свързани с изследването на паметници на материалната култура и изкуство през римската епоха. Представени са новооткрити паметници или необнародвани такива от фонда на музея във Велико Търново. 12 статии третират въпроси по темата на докторската ѝ дисертация. № 40, 41, 43 са обобщителни изследвания с подчертан приносен характер. След защитата на дисертацията през 2005 г. към посочения списък тя прибавя нови 15 научни заглавия, 7 от които под печат. През този период кандидатката разшири обсега на своите изследвания с нови теми. С няколко статии, посветени на обработката на кост, продължава изследванята си по тази тема през късната античност V – VI в., провокирана от откритията на късноантичното градище край Дечин, с. Одърци, и епископската базилика в Нове (№ 57) (1, 2 под печат). Голяма част от разработките са докладвани на авторитетни регионални, национални и международни форуми и обнародвани на български или английски език.

Съобразно изискванията на конкурса Владкова се представя с хабилитационен труд на тема “Античен производствен център при Павликени (Долна Мизия)”. Приложеното към документите по конкурса копие на текста в неговия предпечатен вид показва, че издаването му като монография е въпрос на близкото бъдеще.

П.Владкова си поставя като морален дълг и професионална ангажираност към своя пръв учител по археология Богдан Султов да събере разпиляната и изпепелена във времето документация на прекъснатите преди 28 години от внезапната му смърт разкопки.

Монографията се състои от две части. Първата в обем от 263 стр. включва аналитичен текст от проучването на комплекса, ползваната литература в обем от ~~136~~ заглавия, от които по-голямата част е на кирилица. Втора част в отделен том включва карти, планове, снимки и таблици.

В структурно отношение текстовата част се състои от въведение, пет глави и заключение.

Глава I-ва е посветена на паметниците от римската епоха в Павликени и Павликенския край. Събрани са възможно най-пълно всички данни за археологическите паметници от района през римската епоха. Освен публикации, използвани са материали от архива на археологическата карта на България (респективно Великотърновски окръг), в чието изработване активно участва и Владкова. Една карта с означение на селищните структури и паметници би допълнила тяхната концентрация. Тя прави пръв опит комплексно да разгледа наличната информация за историята на разглеждания район през римската епоха. Въз основа на това категорично се защитава мнението, че разглежданата територия е населена с ветерани още преди основаването на Никополис ад Иструм. Основаването на известния в литературата античен керамичен център и вилата в м. "Върбовски ливади" се поставя най-късно в края на I в. сл. Хр. и едва ли изграждането на вилата е свързано с живеещото тук тракийско население, а по-скоро е собственост на оземлен ветеран. Твърди се, че керамичните изделия, произвеждани в нея, не били предназначени "основно" нито за лагера на Нове, нито за Никополис ад Иструм, а за емпориона при Бужово и пътната станция при Павликени (с. 14). Това твърдение коренно променя утвърдило се в науката мнение относно появата, производството и разпространението на продукцията на керамичните работилници в м. "Върбовски ливади", към което съм се придържала и аз. Според мен примерите по Рейн, в Галия, Панония показват, че керамичното производство с фабричен характер не би могло да съществува без голям и сигурен пазар, какъвто е военният лагер Нове. Известно е, че керамичните манифактури следват движението на войската. Видимо появата на нови форми, декоративни елементи в центъра Павликени са повлияни от нуждите на новия консуматор. Едва ли местното население и светилищата са в състояние да осигурят пазар на такова мащабно производство, известно на север от р. Дунав и на юг от Балкана.

С изключителна добросъвестност и коректност в глава II П. Владкова проследява разкопките на Б. Султов, ежегодните открития,

обобщенията, до които стига в хода на работата, предназначението и датировката на някои от сградите, отразени в неговите научни публикации в приложената подбрана библиография.

Собствено изследователският подход на авторката е добре отразен в разчитането и интерпретирането на оскъдната архитектурна документация. Пълен коментар и детайлен анализ на цялостния план на комплекса в м. "Върбовски ливади" е направен в глава III-та. Разграничени са три сектора: централен, западен и южен. Придържайки се стриктно към запазената документация, с респект и уважение към авторската интерпретация на разкритите обекти, тя излага аргументирано собствената си позиция за плана, предназначението и датировката на частично разкритите сгради. Анализирайки структурата на градежите с придобитите находки в тях, Владкова достига до убедителна реконструкция на строителните периоди, според която най-рано са построени сградите в централната и западна част на сградата в края на I-ви и първите две десетилетия на II-ри век като самостоятелна селищна структура, докато сградите в южния сектор са свързани с по-късния период. Така представено, изграждането на комплекса би било по-убедително онагледено с плановете на откривателя. Бъдещи разкопки ще внесат яснота и ще докажат или отхвърлят предлаганата хипотеза.

В глава IV са изложени авторските позиции и тези на кандидатката за хронологията на строителните периоди.

Според Б.Султов те изглеждат така:

I стр. период – първото десетилетие на II в.

II стр. период – второ десетилетие на II в.

III стр. период – начало на управлението на император Марк Аврелий

IV стр. период – след 170 г. до средата на III в.

Владкова, на основата на нумизматичния материал, я коригира и предлага следната картина:

I стр. период – края на I-ви – началото на II в. до 170 г., нападение на костобоките.

II стр. период – последните 20 години на II до 30-те на III в.

III стр. период – Времето на Диоклетиан (284 – 305 г.) до Констанций II (337 – 362 г.)

Авторката смята, че създаването на производствения център в м. “Върбовски ливади” не се дължи само на керамичното производство, макар да е с най-голям капацитет, но и на други производства като металообработване и кожарство, предназначени за пазара през I – III в., т.е. първи и втори строителен период.

Втората част на монографията (глава V-та) е посветена на видовете керамика, произвеждава в този център. По своя обем, съдържание и резултати от изследването смятам, че дори само тя напълно отговаря на изискванията за хабилитация. Проследени са тенденциите в организацията на производството, направен е анализ на технологичните характеристики на материала, техниките на формуване и обработка на повърхността и украсата на съдовете чрез шприцоване, апликиране и щемпелуване, на качествата на глината. Наличните данни определят керамичното производство като дело на специализирани майстори – грънчари със специфични познания и умения за последователността на действията в процеса на направата на съдовете. В тяхното оформяне са видими натрупаният опит и традиции и прилагането на нововъведения по отношение на форми и орнаменти от имперската керамична манифактура.

В изследването е анализиран богатият асортимент от керамични изделия: оброчни плочки, съдове с апликирана украса, патери, печати, медальони, теракоти, лампи, архитектурна теракота (антефикси) и др. Представена е класификационна схема на произвежданата във “Върбовски ливади” керамика. Крайният резултат от систематизирането и интерпретирането на отделните керамични групи довежда до следните съществени изводи:

1. Изделията с апликирана украса, произвеждани на място, са най-многобройни. Използваните декоративни елементи, най-често свързани с култа на Дионис и Херакъл, са били предназначени за култови церемонии в светилищата на района.

2. Лампи, в основната си част на гърнчарско колело, били произвеждани изключително за нуждите на местното население. В такъв случай как да си обясним откриването им в Пловдив, Кабиле, Нове, дори в Дакия?

3. Подноси и теракоти, предназначени за пазара, не са произвеждани в Павликени.

4. Щемпелуваната украса била прилагана от павликенските и бутовските гърнчари, но печати не са открити в Бутово.

На двата обекта гърнчарството се развива по едно и също време, но с различни видове керамика, с оглед разделението на пазара.

В усилието си да представи максимално видовете керамика, Владкова се впуска в ненужни подробности и описания, които водят до повторения в текста и дублирането с каталога, в някои случаи до противоречия. Твърде широко място е отделено на религиозните култове и тяхното разпространение, с обширни преразказвания, напр. за Монтана или за Чаталка, които засягат друг кръг от проблеми. Между аналозите бих добавила глинения оброчен релеф на тракийски конник от Рупите.

В Заключението е отразен опитът на авторката да реконструира архитектурния облик на вилния комплекс, неговите функции и датировка. Изведени са най-важните постижения: относно създаването и многообразието от дейности на производствените центрове, основно на керамичното производство и неговите разновидности, като част от римското художествено занаятчийство.

В рецензията на представения хабилитационен труд посочих немалко от приносите, така и критични бележки, към които бих добавила и ред бележки от стил и езиков характер, някои допълнения към използваната литература в актите на RCRF. Това съвсем не

омаловажава приноса на П.Владкова да предостави на науката почти изчезналата непълна документация и разчете почти заличените археологически останки на недоразкрития най-голям производствен център от римската епоха, открит в България.

Към портрета на Владкова като учен, организатор и пропагандатор на проучванията в областта на античната археология, бих поставила само най-важните от тях – теренните проучвания и интерпретацията на римските градове (градоустройство, архитектура, укрепителна система); участието ѝ в международни научни програми (разкопките в Нове и Никополис ад Иструм), доказани качества на изследовател, с изключителна работоспособност и всеотдайност в работата; проучвания на занаятчийското производство през римската епоха: костообработка, каменна пластика, металообработване.

В резултат на всичко казано тук категорично препоръчвам на Научния съвет на НАИМ да избере на академичната длъжност "доцент" д-р Павлина Димитрова Владкова.

03.01.2011 г.

София

Рецензент:

Проф. д-р Александра Димитрова-Милчева/